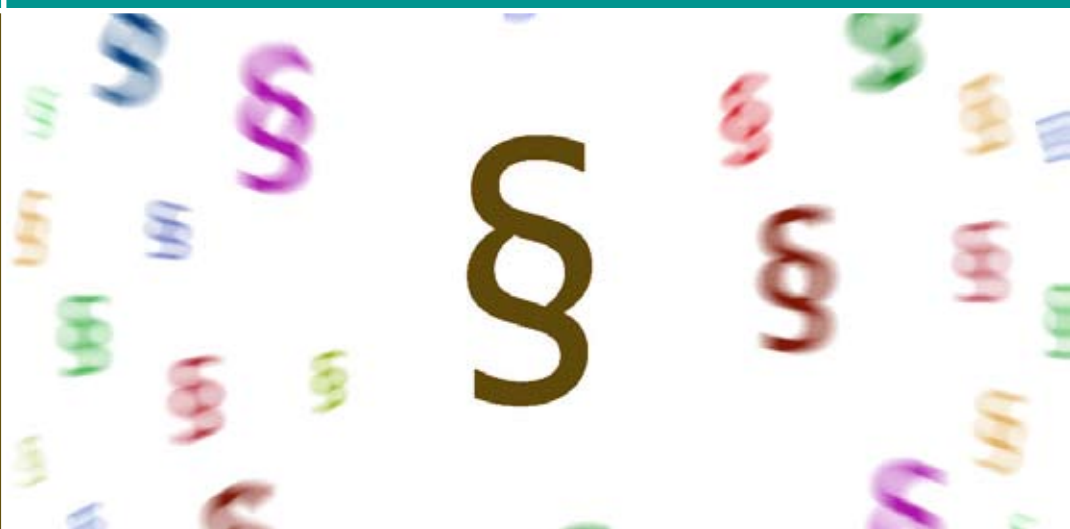

Prawo autorskie a e-biznes

Piotr Waglowski

**INNOWACYJNA
GOSPODARKA**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

PARP

WEB.GOV.PL
WSPIERAMY E-BIZNES

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Autor:
Piotr Wąglowski

Wydawca:

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP)
ul. Pańska 81/83
00-834 Warszawa

www.parp.gov.pl

Skład:
Marcin May
PARP

Wydanie I

Publikacja bezpłatna

Publikacja powstała w ramach projektu „Uruchomienie wielofunkcyjnej platformy komunikacji internetowej wspierającej realizację działań 8.1 i 8.2 PO IG”, realizowanego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Wspieramy e-biznes www.web.gov.pl

Copyright © by Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości Warszawa 2009, Wszelkie prawa zastrzeżone. Żaden fragment nie może być wykorzystywany w jakiegokolwiek formie ani przekładany na język mechaniczny bez zgody PARP.

Spis treści

1. Przedmiot prawa autorskiego	4
2. Podmiot prawa autorskiego	5
3. Autorskie prawa: osobiste i majątkowe	6
4. Pola eksploatacji	7
5. Dozwolony użytek	8
6. Nabycie	9
7. Umowy licencyjne	10
8. Szczególne zasady dotyczące programów komputerowych	11
9. Ochrona prawa autorskiego	12
10. Prawa pokrewne	13
11. Organizacje zbiorowego zarządzania	14

1. Przedmiot prawa autorskiego

Zgodnie z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych **przedmiotem prawa autorskiego jest utwór**, a więc „każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego pozwala wyjaśnić sens powyższej definicji utworu. Na przykład: co to znaczy „ustalenie utworu”? Na to pytanie odpowiedział Sąd Najwyższy m.in. w swoim orzeczeniu z 1973 roku:

„Utwór artystyczny staje się przedmiotem prawa autorskiego już wtedy, kiedy następuje jego ustalenie, tj. **gdy przybierze jakąkolwiek postać, choćby nietrwałą, jednak o tyle stałą, żeby treść i cechy utworu wywierały efekt artystyczny**. Kompozycje kwiatów odpowiadają temu wymaganiu. Dlatego niedozwolone jest ich odtwarzanie bez zgody autora, m.in. sposobem fotograficznym, do innego użytku niż własny użytek osobisty, w szczególności do użytku związanego z osiągnięciem korzyści materialnej”¹.

Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną, zaś ochrona przysługuje twórcy **niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności**.

Co to znaczy, że chroniony jest przejaw działalności twórczej? Jak stwierdził Sąd Najwyższy w 2006 roku:

„Charakter twórczy jako immanentna cecha utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 Pr. aut. jest przejawem intelektualnej działalności człowieka, jakkolwiek nie każdy proces intelektualny prowadzi do powstania rezultatu o cechach twórczych. Praca intelektualna o charakterze twórczym jest przeciwieństwem pracy o charakterze technicznym, która polega na wykonywaniu czynności wymagających jedynie określonej wiedzy i sprawności oraz użycia określonych narzędzi, surowców i technologii. Cechą pracy w charakterze technicznym jest przewidywalność i powtarzalność osiągniętego rezultatu. Proces tworzenia, w przeciwieństwie do pracy technicznej, polega na tym, że rezultat podejmowanego działania stanowi projekcję wyobraźni osoby, od której pochodzi, zmierzając do wypełniania tych elementów wykonywanego zadania, które nie są jedynie wynikiem zastosowania określonej wiedzy, sprawności, surowców, urządzeń bądź technologii. W tym ujęciu twórczość, jako angażująca wyobraźnię twórcy, ma charakter subiektywny. Tak rozumiana twórczość powinna być odróżniona od podobnego znaczenia używanego w sferze własności przemysłowej, np. w odniesieniu do wynalazków. Twórczość jest tu bowiem pojmowana w sposób zobiektywizowany i oparty na kryterium wartości w ustaleniu określonej prawidłowości, zależności lub cech. Twórczością w zakresie wynalazków będzie np. dokonanie wynalazku w znaczeniu sformułowania nowej, czyli wcześniej nieznannej i nadającej się do zawodowego lub komercyjnego zastosowania procedury prowadzącej do osiągnięcia określonego rezultatu produkcyjnego”².

Ustawa przewiduje przykładowy katalog rodzajów utworów. W szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory:

- wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe),
- plastyczne,
- fotograficzne,
- lutnicze;
- wzornictwa przemysłowego,
- architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne;
- muzyczne i słowno-muzyczne;
- sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne,
- audiowizualne (w tym filmowe).

Jednocześnie ustawa stwierdza, że **ochroną prawa autorskiego nie są objęte** odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne. Ustawa przewiduje również, że nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego:

- akty normatywne lub ich urzędowe projekty,
- urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole,
- opublikowane opisy patentowe lub ochronne,
- proste informacje prasowe.

W praktyce najwięcej problemów stwarza zrozumienie pojęcia „prosta informacja prasowa”. Niektórzy błędnie utożsamiają to pojęcie z nieskomplikowaną depeszą agencyjną, a przecież depesza taka stanowi już utwór w rozumieniu prawa autorskiego, gdyż - często - jest przejawem działalności twórczej, a jednocześnie jest ustalona, a więc przybiera postać, z którą można się zapoznać. W literaturze przy-

¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 1973 r, sygn. I CR 91/73, OSNC 1974/3/50

² Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I CK281/2005

muje się³, że określenie to należy traktować jako odpowiednik „informacji prasowej” i odnosi się jedynie do podstawowego efektu pracy dziennikarza, tj. do informacji pozbawionej komentarza i oceny. Chodzi o informacje, „które nie mają żadnej oprawy formalnej, są prostym zapisem faktu bez komentarza i bez warstwy autorskiej”⁴. Nie wchodząc w konflikt z prawem autorskim możemy wykorzystać informację o wydarzeniu (np. samodzielnie opisać dane fakty), ale skorzystanie z konkretnego tekstu depechy agencyjnej będzie już korzystaniem z utworu. Interesujące mogą się wydać również rozważania dotyczące dokumentów urzędowych i materiałów urzędowych. O ile wyjaśnienia pojęcia „dokument urzędowy” należy poszukiwać na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego, a tam jest zdefiniowane m.in. jako „pismo sporządzone w przepisanej formie przez powołany do tego organ państwowy w zakresie jego działania”, to - jak stwierdził Sąd Najwyższy⁵ - „materiałem urzędowym” będzie „to, co pochodzi od urzędu lub innej instytucji państwowej, bądź dotyczy sprawy urzędowej, bądź powstało w rezultacie zastosowania procedury urzędowej”.

Przedmiotem prawa autorskiego są również **utwory zbiorowe**, takie jak encyklopedie, słowniki lub publikacje periodyczne (np. roczniki, tygodniki, itp.), które tworzone są przez wielu autorów. Przedmiotem prawa autorskiego są również **zbiory, antologie**, wybory oraz bazy danych spełniające cechy utworu. Twórczym może być takie zestawienie materiałów w antologii, które bez takiego zestawienia nie korzystaby z ochrony, a ochronę zyskuje ze względu na np. odpowiedni, twórczy dobór, układ lub zestawienie.

Przedmiotem prawa autorskiego są również tzw. **utwory zależne**, a więc opracowania cudzych utworów, jak np. tłumaczenia, przeróbki, adaptacje, streszczenia. Takie utwory zależne muszą wymieniać twórcę i tytuł utworu pierwotnego, a korzystanie z takiego utworu zależy od zgody autora utworu pierwotnego. W praktyce działalności internetowej problem ten pojawił się przy okazji rozważań nad możliwością dystrybucji napisów do filmów. Cytowano wówczas jedno z orzeczeń Sądu Najwyższego, zgodnie z którym „dokonanie tłumaczenia warstwy słownej utworu audiowizualnego nie stanowi jego opracowania jako całości”⁶. Jednak w sprawie, którą rozważał wówczas sąd, istotne jest to, że jedna ze stron dokonała tłumaczenia, któremu odmówiono „twórczego charakteru”, a przez to odmówiono tłumaczowi ochrony, która przysługuje twórcy utworu zależnego. Utwór zależny nie powstał. Wydaje się istotne, że nie jest potrzebna zgoda na dokonanie samego opracowania utworu. Zgoda taka jest potrzebna, by tak opracowany utwór zależny następnie wykorzystywać, np. rozpowszechniać.

Jeśli ktoś stworzy utwór, który powstał pod wpływem cudzego dzieła, ale który jednocześnie nie wykorzystywał jego twórczych elementów, to ochrona takiego **utworu inspirowanego** ma charakter samoistny, a sam utwór nie stanowi utworu zależnego.

Dla powstania utworu nie ma znaczenia to, czy przejaw działalności twórczej ma jakąkolwiek wartość ekonomiczną, ani też cel, jaki przyswiecał osobie twórcy.

2. Podmiot prawa autorskiego

Zasadą jest, że prawo autorskie przysługuje **twórcy**. Twórcą może być jedynie człowiek - osoba fizyczna (niezależnie od tego w jakim jest wieku ani jakie ma wykształcenie).

W niektórych przypadkach ustawa przewiduje, że prawo autorskie (majątkowe) może przysługiwać **innym niż twórca podmiotom**, jak np. pracodawcy, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Innym przykładem są autorskie prawa majątkowe do utworu zbiorowego, które przysługują producentowi lub wydawcy, a jedynie do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie przysługują ich twórcom.

Ustawa wprowadza pewne domniemanie, które jednak można obalić: zgodnie z ustawą domniemywa się, że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidocznił na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu. Jednak twórca może udostępnić utwór anonimowo (i nie powoduje to ograniczenia przysługujących mu praw). W przypadku, gdy twórca nie ujawnił swojego autorstwa - wykonywać prawa autorskie mogą w jego zastępstwie producent lub wydawca. Jeśli utwór nie ma wydawcy ani producenta - do wykonywania praw uprawniona jest właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

³ A. Karpowicz „Autor - Wydawca. Poradnik prawa autorskiego”, Warszawa 1999 str. 28

⁴ Teza prof. Jana Błeszyńskiego, którą wypowiedział podczas prac nad ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych w czasie obrad połączonych Komisji Kultury i Środków Przekazu oraz Komisji Ustawodawczej w dniu 1 grudnia 1993 roku - tu cytowana za biuletynem z posiedzenia komisji, dostępnym na stronie Sejmu RP (<http://www.sejm.gov.pl>).

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 września 2001 r., sygn. IV CKN 458/00.

⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 23 stycznia 2003 r., sygn. II CKN 1399/2000, opublikowany m.in. w OSP 2004/3 poz. 36

Jeśli kilka osób stworzyło utwór wspólnie - można mówić o **współtwórcach**, a wówczas prawo autorskie przysługuje im wspólnie. Również w takim przypadku ustawa przewidziała pewne wzruszalne domniemanie, na mocy którego przyjmuje się, że wielkości udziałów współtwórców są równe. Współtwórcy mogą domagać się m.in., by sąd określił wielkości ich udziałów, a podstawą takiego rozstrzygnięcia będą wkłady twórcze zaangażowane w powstanie utworu. Ten charakter twórczy wkładów ma istotne znaczenie. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z 1972 roku⁷: „Współtwórczość - w rozumieniu prawa autorskiego - nie zachodzi, gdy współpraca określonej osoby nie ma charakteru twórczego, lecz pomocniczego, chociażby umiejętność wykonywania czynności pomocniczych wymagała wysokiego stopnia wiedzy fachowej, zręczności i inicjatywy osobistej”.

3. Autorskie prawa: osobiste i majątkowe

Autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem. Wiąż taka powstaje z chwilą ustalenia utworu. Ze względu na swój osobisty charakter - prawa te nie podlegają dziedziczeniu. Ustawa wymienia **przykładowe prawa osobiste** wynikające z takiej więzi:

- prawo do autorstwa utworu,
- prawo oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo
- prawo nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
- prawo nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Część z wymienionych wyżej uprawnień uregulowana jest odmiennie w stosunku do programów komputerowych⁸.

Wśród **innych praw osobistych** wymienia się również:

- prawo wykupienia oryginalnego egzemplarza utworu plastycznego przez twórcę, gdy właściciel takiego egzemplarza podejmie decyzję o jego zniszczeniu, a tym samym
- prawo do sprzeciwienia się twórcy takiemu zniszczeniu,
- prawo dostępu do utworu znajdującego się u nabywcy, by twórca miał możliwość wykonywania prawa autorskiego,
- prawo odstąpienia od umów lub prawo ich wypowiedzenia, np. ze względu na istotne interesy twórcze),
- prawa twórcy do odstąpienia lub wypowiedzenia zawartych z nim umów;
- prawo twórcy do przeprowadzenia nadzoru autorskiego przed rozpowszechnieniem utworu.

Zasadą jest, że to twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. W niektórych przypadkach **autorskie prawa majątkowe** mogą - z mocy ustawy - przysługiwać innym podmiotom (jak np. - co sygnalizowano wyżej - w przypadku antologii, utworów pracowniczych, itp.). Przepisy ustawy wprowadzają też szereg ograniczeń dotyczących monopolu twórczego w postaci tzw. „dozwolonego użytku” (zarówno osobistego jak i publicznego, w tym ostatnim przypadku można mówić również o tzw. „licencjach ustawowych”). W przeciwieństwie do autorskich praw osobistych, autorskie prawa majątkowe mogą być przedmiotem obrotu, podlegają dziedziczeniu, chociaż - dopóki służą twórcy i z wyjątkiem wymagalnych wierzytelności - nie podlegają egzekucji.

Prawa autorskie majątkowe są ograniczone w czasie, a wynikający z ustawy czas trwania autorskich praw majątkowych nie może być skracany (ani wydłużony) za pomocą czynności prawnych, lub za pomocą aktów administracyjnych. Czas trwania autorskich praw majątkowych liczy się w pełnych latach następujących po roku, w którym nastąpiło zdarzenie, od którego bieg terminu zaczyna się liczyć. Ustawa przewiduje zasadę, zgodnie z którą **autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu**:

- od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich - od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych,
- w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany - od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 1972 r., sygn. II CR 557/71, OSN 1973, nr 4, poz. 67.

⁸ Zgodnie z art. 77 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych: do programów komputerowych nie stosuje się m.in. przepisów art. 16 pkt 3-5 tej ustawy.

- ujawnił swoją tożsamość,
- w odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca - od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony - od daty jego ustalenia,
- w odniesieniu do utworu audiowizualnego - od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego.

Jeżeli bieg terminu wygaśnięcia autorskich praw majątkowych liczy się od rozpowszechnienia utworu, a utwór rozpowszechniono w częściach, odcinkach, fragmentach lub wkładkach, bieg terminu liczy się oddzielnie od daty rozpowszechnienia każdej z wymienionych części.

4. Pola eksploatacji

Twórcy przysługuje prawo korzystania z utworów na wszystkich polach eksploatacji dotyczących autorskich praw majątkowych. Ustawa wymienia przykładowe pola eksploatacji, a więc przykładowy katalog sposobów, w jaki dany utwór można wykorzystać:

- w zakresie utrwalania i zwielokrotniania utworu - wytwarzanie określoną techniką egzemplarzy utworu, w tym techniką drukarską, reprograficzną, zapisu magnetycznego oraz techniką cyfrową,
- w zakresie obrotu oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono - wprowadzanie do obrotu, użyczenie lub najem oryginału albo egzemplarzy,
- w zakresie rozpowszechniania utworu w sposób inny niż określony w pkt 2 - publiczne wykonanie, wystawienie, wyświetlenie, odtworzenie oraz nadawanie i reemitowanie, a także publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym.

Przyjęto, że wymienione wyżej „publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym” jest polem eksploatacji, które dotyczy publikowania utworów w Internecie. Powyższy katalog pól eksploatacji ma charakter przykładowy i niewyczerpujący. Z racji przepisów, z których wynika, że zarówno umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych, jak i umowa o korzystanie z utworu („licencja”), obejmują pola eksploatacji wyraźnie w nich wymienione - coraz większego znaczenia nabiera sposób formułowania treści przysługujących komuś praw właśnie w umowach. Ważne jest, że takie umowy mogą dotyczyć tylko tych pól eksploatacji (sposobów korzystania z utworu), które są znane w chwili ich zawierania.

Twórcy przysługuje odrębne wynagrodzenie za korzystanie z utworu na każdym odrębnym polu eksploatacji (z zastrzeżeniem, że umowa może przewidywać inną sytuację), i dlatego nie wystarczy odesłać w umowie do „wszelkich pól eksploatacji znanych w chwili jej podpisywania”. Problem określenia pól eksploatacji ma znaczenie praktyczne. Przykładem kłopotów związanych z wynagrodzeniem za korzystanie utworów na nowych polach eksploatacji może być spór pomiędzy dziennikarzami współpracującymi z *The New York Times*, a wydawcą tej gazety. Autorzy, którzy nie byli zatrudnieni na zasadach umów o pracę, a więc można ich nazwać „wolnymi strzelcami”⁹, pisali głównie do papierowych wydań pisma. Kiedy wydawca postanowił rozpowszechnić przygotowane przez nich artykuły również w Internecie oraz na płytach CD - zaczęli domagać się respektowania prawa do dodatkowego wynagrodzenia, a amerykańskie sądy przyznały im takie prawo¹⁰.

⁹ ang. *freelance writers*

¹⁰ Orzeczenie Amerykańskiego Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2001 roku w sprawie *New York Times Co. v. Tasini*, 533 U.S.483 (2001)

5. Dozwolony użytek

Chociaż prawo autorskie wprowadza zasadę monopolu autorskiego, który przysługuje twórcy, to jednak przewiduje również szereg wyjątków od tej zasady¹¹. W rodzącym się „społeczeństwie informacyjnym”, wraz ze wzrostem oczekiwań co do możliwości czerpania korzyści ekonomicznych z twórczej aktywności, regulacje dotyczące dozwolonego użytku chronionych prawem autorskim utworów są coraz żywiej dyskutowane. Zwłaszcza zaś kwestie **dozwolonego użytku osobistego**.

Zgodnie z art. 23 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych: bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Jednocześnie ustawa zastrzega, że przepis ten nie upoważnia do budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego oraz do korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym.

Aby móc korzystać z utworu w ramach dozwolonego użytku osobistego, utwór musi być rozpowszechniony, a więc chodzi o taki utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie (a więc można korzystać z utworu również w postaci cyfrowej, jeśli wcześniej został wydany na jakimś nośniku, ponieważ został wcześniej rozpowszechniony).

W praktyce trudno jest określić zakres własnego użytku osobistego, o którym ustawa stwierdza, że obejmuje on „korzystanie z pojedynczych egzemplarzy przez krąg osób fizycznych, pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego”. Problemem jest w szczególności określenie, czym może być „pojedynczy egzemplarz utworu”, jeśli analizuje się obrót cyfrowy, w którym utwór nie jest na stałe związany z jakimkolwiek nośnikiem. Na zakres dozwolonego użytku (nie tylko osobistego, ale też publicznego) mają również wpływ zasady prawa międzynarodowego, na mocy którego można formułować tzw. „**trzystopniowy test**”¹². Aby dowiedzieć się, czy dane korzystanie z utworu nie stanowi już przekroczenia dopuszczalnych przez prawo granic, należy w pierwszej kolejności sprawdzić, czy dany rodzaj korzystania przewidziany jest wyraźnie przez prawo („przypadki szczególne”), następnie należy określić, czy korzystanie na podstawie wyjątku nie narusza „normalnego wykorzystania dzieła” oraz czy nie godzi w interesy posiadacza praw. Nawet przy wykorzystaniu takiego testu pozostaje wiele wątpliwości, gdyż - można tak argumentować - każde działanie w ramach dopuszczonych przez ustawę wyjątków może - w pewnym sensie - godzić w słuszne interesy twórcy, a określenie „normalnego korzystania z utworu” również może powodować liczne problemy. Chociaż w Internecie coraz częściej dochodzi do korzystania z utworów chronionych przez prawo autorskie, to jednak orzecznictwo dotyczące tego zagadnienia nie powoduje zwiększenia stanu wiedzy na temat granic możliwości takiego korzystania.

Poza przywołanym wyżej dozwolonym użytkowaniem osobistym ustawa wprowadza również szereg wyjątków, które nazywane są **dozwolonym użytkowaniem publicznym**. Wymieniając przykładowo, ustawa przewiduje, że nie wymaga zezwolenia twórcy przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie utworów, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego oraz mające na celu wyłącznie umożliwienie przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub zgodnego z prawem korzystania z utworu. Ustawa wprowadza pewne wyjątki monopolu autorskiego na rzecz instytucji naukowych i oświatowych, na rzecz bibliotek, na rzecz ośrodków informacji i dokumentacji, korzystania z utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, dla celów bezpieczeństwa publicznego, na potrzeby postępowań administracyjnych, sądowych lub prawodawczych i inne. Ustawa wprowadza jednocześnie zasadę, zgodnie z którą można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. Wydaje się, że uwzględnienie twórcy i źródła w realiach Internetu powinno rodzić konieczność podania linku do opublikowanego, a wykorzystanego w ramach dozwolonego użytku, utworu.

Zasadą jest, że za korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia. Od tej zasady ustawa przewiduje jednak wyjątki (np. w przypadku prawa cytowania w podręcznikach, lub w przypadku niektórych licencji ustawowych).

Istotne znaczenie mają przepisy wprowadzające tzw. „**prawo cytatu**”. Zgodnie z art. 29 ust. 1 ustawy: „wolno przytaczać w utworach stanowiących samodzielną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnianiem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości”. W praktyce problemem może okazać się określenie, czym są „prawa gatunku twórczości”. Wskazówek interpretacyjnych dostarcza Sąd Najwyższy, który stwierdził¹³: „W określonych

¹¹ Przepisy dotyczące dozwolonego użytku znajdują się w art. 23-35 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

¹² Przepisy pozwalające na formułowanie „trzystopniowego testu” znalazły się zarówno w art. 13 Porozumienia TRIPS, jak i w art. 5 ust. 5 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2001/29/WEz dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 23 listopada 2004 r., sygn. I CK232/2004.

wypadkach uzasadnione może być nawet przytoczenie cudzego utworu w całości, jeżeli następuje to w celu wyjaśnienia, analizy krytycznej, nauczania lub uzasadnione jest prawami gatunku twórczości.

W każdym razie jednak cytowany urywek lub nawet cały drobny utwór musi pozostawać w takiej proporcji do wkładu własnej twórczości, aby nie było wątpliwości co do tego, że powstało własne, samoistne dzieło". Kolejne ustępy tego artykułu wprowadzają również prawo cytowania w celach dydaktycznych i naukowych w podręcznikach i wypisach oraz w antologiach. W tych ostatnich przypadkach twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

Twórcy przysługuje również prawo do wynagrodzenia, gdy ktoś skorzysta z **licencji ustawowych** przewidzianych w art. 25 ust. 1 pkt 1 lit. b i c ustawy, a więc w przypadku, gdy rozpowszechniać się będzie w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji już wcześniej rozpowszechnione aktualne artykuły na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne (tu należy pamiętać, że uprawniony może zastrzec, że nie wyraża zgody na wykorzystanie jego utworów na podstawie tej licencji ustawowej i takie zastrzeżenie będzie skuteczne) oraz w sytuacji, w której korzystać się będzie z aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich.

Odnosnie zdjęć reporterskich warto wskazać w tym miejscu orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie, który rozstrzygał w sprawie wykorzystania w „tradycyjnym” miesięczniku fotografii, którą znaleziono na internetowej stronie. Sąd stwierdził wówczas m.in.: „Zdjęcie reporterskie musi dotyczyć aktualnych zdarzeń, kadr ma je niejako dokumentować. Zdjęcie przedstawiające trzech panów z kierownictwa firmy, i nic więcej, takiego charakteru nie ma. Dlatego pozwane wydawnictwo nie korzysta z ustawowego pozwolenia z art. 25 prawa autorskiego. Nie było to też skorzystanie z utworu w ramach tzw. prawa cytatu. Artykuł 29 bowiem pozwala przytaczać urywki lub drobne utwory, ale w zakresie uzasadnionym wyjaśnieniem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku. Tutaj takich motywów trudno szukać”¹⁴.

Licencje ustawowe przewidziane w art. 25 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, które wspominają wprost „prasę, radio i telewizję”, stosuje się również w sposób odpowiedni do publicznego udostępniania utworów w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym. Co zostało powiedziane już wcześniej, przy okazji omawiania problematyki pól eksploatacji, takie określenie odnosi się do wykorzystania utworu m.in. w Internecie. Jednak w przypadku odpowiedniego stosowania licencji ustawowych na tym polu eksploatacji ustawa wprowadza dodatkową zasadę, że jeżeli licencja wiąże się z wynagrodzeniem, a wypłata tego wynagrodzenia nie nastąpiła na podstawie umowy z uprawnionym, wynagrodzenie takie należy wypłacić za pośrednictwem właściwej organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi.

6. Nabywanie

Obok sytuacji, w których autorskie prawa majątkowe przysługują - z mocy ustawy - komuś innemu niż twórca (np. pracodawcy, jeśli chodzi o prawa do utworów pracowniczych), zasadą jest, że przejście autorskich praw majątkowych może nastąpić w drodze umowy lub dziedziczenia. Jeśli chodzi o umowy dotyczące przeniesienia prawa autorskiego, to mają do nich zastosowanie generalne zasady przewidujące **swobodę zawierania umów**. Ustawa o prawie autorskim do generalnych zasad swobody umów dodaje szereg postanowień, których celem jest polepszenie sytuacji twórcy w przypadku pojawienia się wątpliwości związanych z zawarciem takiej umowy.

Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych **wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności**. W praktyce często zdarza się, że strony nie zawierają umów na piśmie, jednak konsekwencje dla podmiotu, który chciał nabyć prawa, ale nie zawarł pisemnej umowy, mogą być dość kłopotliwe. Może się np. okazać, że przedsiębiorca, który zlecił przygotowanie strony internetowej, a nie zadbał o to, by nabyć prawa do przygotowanego przez wykonawcę utworu (albo utworów, gdy np. częścią zlecenia jest przygotowanie grafik będących elementami witryny), nie może samodzielnie taką stronę dysponować (np. nie może poprosić kogoś innego o zmodyfikowanie witryny, usprawnienie jej działania, itp.).

Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych musi obejmować wyraźnie w niej wymienione **pola eksploatacji**, a jednocześnie może dotyczyć tylko pól eksploatacji, które są znane w chwili jej zawierania. Umowa o przeniesienie praw będzie też nieważna w części, w której przewidywałaby przeniesienie praw do wszystkich utworów tego samego twórcy lub wszystkich utworów określonego rodzaju, mających powstać w przyszłości.

W umowie powinny znajdować się postanowienia dotyczące **wynagrodzenia** przypadającego twórcy. Jeżeli z umowy nie wynika wysokość takiego wynagrodzenia, a jednocześnie umowa nie przewiduje, że

¹⁴ Wyrok SA w Warszawie z dnia 19 sierpnia 2005r., sygn. VI ACa 330/05

przeniesienie autorskich praw majątkowych nastąpiło nieodpłatnie, wówczas twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia. W przypadku sporu związanego z brakiem określenia wynagrodzenia, określa się je z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających z korzystania z utworu. Twórca przysługuje odrębne wynagrodzenie za korzystanie z utworu na każdym odrębnym polu eksploatacji, przy czym umowa może w tym względzie zawierać inne postanowienia. Twórca może żądać przed sądem stosownego podwyższenia wynagrodzenia, jeśli uzna, że doszło do rażącej dysproporcji między wynagrodzeniem twórcy a korzyściami nabywcy autorskich praw majątkowych.

Nawet gdy umowa przewiduje, że twórca przenosi na drugą stronę umowy całość autorskich praw majątkowych, to twórca przysługuje wyłączne prawo zezwalania na wykonywanie zależnego prawa autorskiego, a więc udzielanie zezwolenia na rozporządzenie i korzystanie z opracowania. W umowie można jednak wyraźnie przewidzieć odmienną sytuację.

W umowie należy określić sposób korzystania z utworu. Ustawa stwierdza, że jeśli takiego sposobu nie określono, to „powinien on być zgodny z charakterem i przeznaczeniem utworu oraz przyjętymi zwyczajami”. W przypadku sporu to sąd będzie określał, czy korzystanie z utworu było zgodne z takim przeznaczeniem i zwyczajami.

Może się zdarzyć, że kupimy egzemplarz utworu (obraz, książkę, płytę CD). Nabycie takiego egzemplarza samo w sobie nie powoduje przejścia autorskich praw majątkowych. To działa również „w drugą stronę”: przejście autorskich praw majątkowych nie powoduje automatycznie przeniesienia na nabywcę własności egzemplarza utworu, a więc fizycznej rzeczy, na której dany utwór został utrwalony. W umowie jednak można umieścić postanowienia, które przeniosą na nabywcę również własność egzemplarza.

W przypadku braku wyraźnego postanowienia o przeniesieniu prawa uważa się, że twórca udzielił licencji.

7. Umowy licencyjne

Umowa o korzystanie z utworu nazywana jest „licencją”. Jeśli w umowie nie zawarto wyraźnych postanowień, że stronom chodziło o przejście autorskich praw majątkowych, przyjmuje się, że twórca udzielił nabywcy licencji. Taka teza znajduje również potwierdzenie w orzecznictwie i, jak uznał Sąd Apelacyjny w Warszawie¹⁵, o ile charakter umowy wynika z jej treści, to należy „wszelkie wątpliwości tłumaczyć na korzyść twórcy i w takim wypadku przyjąć licencyjny charakter umowy”.

Korzystanie z utworów objętych licencją obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w takiej umowie wymienione. Podobnie jak w przypadku umowy dotyczącej przeniesienia autorskich praw majątkowych, również licencja może dotyczyć tylko pól eksploatacji, które są znane w chwili jej zawarcia. Podobieństw jest więcej: jeśli z umowy licencji nie wynika, że udzielono jej nieodpłatnie - twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia, jeśli nie ustalono w umowie wynagrodzenia - również w przypadku licencji wynagrodzenie za korzystanie z utworu określa się z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających z korzystania z utworu (również w przypadku licencji twórca może żądać podwyższenia wynagrodzenia przez sąd, jeśli doszło do rażącej dysproporcji między wynagrodzeniem twórcy a korzyściami licencjobiorcy). Te postanowienia ustawy pozwalają jednak dzielić licencje na **odpłatne i nieodpłatne**.

Licencje można podzielić również ze względu na czas, na jaki zostały zawarte: licencja może być **ograniczona w czasie lub też w czasie nieograniczona**. Ustawa przewiduje zasadę, że licencja uprawnia do korzystania z utworu w okresie pięciu lat na terytorium państwa, w którym licencjobiorca ma swoją siedzibę, jednak strony mogą ustalić inny czas trwania umowy licencyjnej. Jeśli strony ustaliły dłuższy (niż pięcioletni) okres trwania licencji, to - z mocy ustawy - po upływie pięciu lat licencję uważa się za udzieloną na czas nieoznaczony. W umowie licencyjnej można zastrzec terminy, w których dopuszczalne jest wypowiedzenie umowy licencyjnej, przy czym jeśli licencji udzielono na czas nieoznaczony, a w umowie nie przewiduje terminów wypowiedzenia, to taką licencję można wypowiedzieć na rok naprzód, na koniec roku kalendarzowego. W polskiej praktyce stosowania przepisów prawa autorskiego w relacjach związanych z Internetem zapadł wyrok Sądu Najwyższego, który dotyczył artykułów (tekstów) umieszczonych na stronie internetowej. Autorka artykułów domagała się usunięcia ich z witryny internetowej, którą kiedyś prowadziła wspólnie z inną osobą, ale w pewnym momencie ich drogi się rozeszły. Między stronami nie zawarto wcześniej umowy licencyjnej, ani też umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych. Rozstrzygając spór Sąd Najwyższy stwierdził¹⁶, że:

„[powódka] zawarła ustnie z właścicielem witryny umowę licencyjną uprawniającą go do korzystania z praw autorskich do jej artykułów, polegającego na umieszczeniu ich na tej witrynie. Była to umowa na

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 listopada 2006 r., sygn. I ACa 487/06.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2004 r., sygn. II CK51/04.

czas nieoznaczony. Taką umowę zaś, jeśli nie ustalono w niej czegoś innego, twórca może stosownie do art. 68 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wypowiedzieć na rok naprzód, na koniec roku kalendarzowego”.

Umowy licencyjne mogą być **wyłączne lub niewyłączne**. Aby można było mówić o licencji wyłącznej - umowa powinna zastrzegać wyłączność korzystania z utworu w określony sposób dla danego licencjobiorcy. Udzielenie licencji wyłącznej oznacza, że twórca sam nie może korzystać w czasie trwania takiej umowy z danego utworu i na przewidzianych w takiej umowie polach eksploatacji. Licencja wyłączna powinna być - pod rygorem nieważności - zawarta na piśmie. W zakresie objętym umową licencji wyłącznej licencjobiorca może dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych (strony mogą jednak zawrzeć w umowie zastrzeżenie pozbawiające licencjobiorcy takiego uprawnienia). Twórca może udzielić drugiej stronie licencji niewyłącznej. Taka licencja oznacza, że twórca może sam korzystać z utworu, ale może również zawierać z innymi osobami umowy, które dotyczą dokładnie tego samego utworu i tych samych pól eksploatacji. Umowa niewyłączna nie musi być zawarta na piśmie.

Licencje można wreszcie podzielić na **przechodnie lub nieprzechodnie**. Zasadą ustawową jest udzielenie licencji nieprzechodniej, a więc takiej, w której uprawniony z licencji nie może upoważnić innej osoby do korzystania z utworu w zakresie uzyskanej licencji (nie może zatem udzielić tzw. „sublicencji”). Strony jednak mogą umówić się w taki sposób, że licencjobiorca będzie mógł - w ramach uprawnień ze swojej licencji, a więc m.in. w ramach określonych w niej pól eksploatacji - udzielić „sublicencji”. Wówczas będziemy mieli do czynienia z licencją przechodnią.

8. Szczególne zasady dotyczące programów komputerowych

Polska ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych **nie wprowadza definicji programu komputerowego**. Poprzestaje jedynie na stwierdzeniu, że ochrona przyznana programowi komputerowemu obejmuje wszystkie formy jego wyrażenia. Oznacza to, że dla przyznania ochrony prawa autorskiego nie ma znaczenia, czy program komputerowy utrwalony został w formie wydruku, w formie schematu działania czy w postaci już skompilowanej, gotowej do użycia na danej platformie sprzętowej. Ustawa jednak przewiduje, że ochronie prawa autorskiego nie podlegają idee i zasady będące podstawą jakiegokolwiek elementu programu komputerowego.

Z pewnymi zastrzeżeniami, które wyraźnie wynikają z ustawy (wśród istotnych zastrzeżeń należy wymienić m.in. wyłączenie programów komputerowych z wyjątków monopolu prawnoautorskiego, przewidzianych w przepisach o dozwolonym użytku osobistego oraz niektórych innych form dozwolonego użytku publicznego¹⁷) - programy komputerowe podlegają **ochronie jak utwory literackie**. Aby program komputerowy mógł być przedmiotem prawa autorskiego - podobnie jak inne utwory - musi być przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze. Potwierdza to wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku¹⁸, który stwierdził: „Oprogramowanie komputerowe może być traktowane jako utwór o charakterze naukowym lub literackim (...), jeżeli posiada ono cechę oryginalności twórczej, spełnia przewidziany przez ustawę wymóg odpowiedniego ustalenia (verba legis: „ustalony w jakiegokolwiek postaci”) i zawiera elementy indywidualizujące twórcę programu”.

Autorskie prawa majątkowe do programu komputerowego obejmują prawo do:

- trwałego lub czasowego zwielokrotnienia programu komputerowego w całości lub w części jakimikolwiek środkami i w jakiegokolwiek formie; w zakresie, w którym dla wprowadzania, wyświetlania, stosowania, przekazywania i przechowywania programu komputerowego niezbędne jest jego zwielokrotnienie, czynności te wymagają zgody uprawnionego,
- tłumaczenia, przystosowywania, zmiany układu lub jakichkolwiek innych zmian w programie komputerowym, z zachowaniem praw osoby, która tych zmian dokonała,
- rozpowszechniania, w tym użyczenia lub najmu, programu komputerowego lub jego kopii.

Jeśli jest to niezbędne do korzystania z programu komputerowego zgodnie z jego przeznaczeniem, a umowa między twórcą a - przykładowo - licencjobiorcą nie stanowi inaczej, a także z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to ostatniego z wymienionych wyżej punktów, zgoda uprawnionego na dokonanie ww. czynności nie jest wymagana.

Niezależnie od postanowień umownych bez zgody uprawnionego można sporządzić **kopię zapasową** programu komputerowego, o ile jest to niezbędne do korzystania z niego (umowa może przewidywać, że kopia może być używana jednocześnie z programem komputerowym, wobec braku postanowień

¹⁷ Inne przepisy ustawy, których nie stosuje do programów komputerowych, wymienione zostały w art. 77 ustawy.

¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 29 stycznia 1993 r., sygn. AGCr 369/92, OSP 1993/11 poz. 216

w umowie - nie można korzystać jednocześnie z programu oraz jego kopii). Nie wymaga zgody również obserwowanie, badanie i testowanie funkcjonowania programu komputerowego w celu poznania jego idei i zasad. Dotyczy to jednak tylko osoby, która ma prawa do korzystania z egzemplarza programu komputerowego (jest jego legalnym użytkownikiem).

Kolejnym prawem, które nie wymaga uzyskania zgody wyrażonej przez twórcę, a które przysługuje użytkownikom, jest zwielokrotnianie kodu lub tłumaczenie jego formy, jeżeli jest to niezbędne do uzyskania informacji koniecznych do **osiągnięcia współdziałania** danego programu komputerowego z innym, niezależnie stworzonym programem komputerowym. Jest to możliwe jednak tylko wówczas, gdy (łącznie):

- czynności te dokonywane są przez licencjodawcę lub inną osobę uprawnioną do korzystania z egzemplarza programu komputerowego bądź przez inną osobę działającą na ich rzecz,
- informacje niezbędne do osiągnięcia współdziałania nie były uprzednio łatwo dostępne dla ww. osób,
- czynności te odnoszą się do tych części oryginalnego programu komputerowego, które są niezbędne do osiągnięcia współdziałania.

Gdy obserwujący działania programu komputerowego uzyska już informacje, to takich informacji nie może wykorzystywać w innym celu, niż osiągnięcie współdziałania (kompatybilności) programów. Takie informacje nie mogą być również wykorzystane po to, by np. na ich podstawie stworzyć podobny program komputerowy, co mogłoby doprowadzić do naruszenia praw autorskich.

9. Ochrona prawa autorskiego

W ramach **ochrony autorskich praw osobistych** twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W przypadku, gdy do naruszenia już doszło, może żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków. Jedną z takich czynności może być publicznie złożone oświadczenie o odpowiedniej treści i formie (np. przeprosiny w tradycyjnej prasie, sprostowanie, wyrazy ubolewania, itp.). Dopełnienia tego typu czynności można żądać niezależnie od tego, czy naruszenie autorskich praw osobistych było zawinione, czy też nie. W przypadku, gdy naruszenie było zawinione, sąd może zasądzić na rzecz twórcy zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę. Sąd może również w takim przypadku zobowiązać sprawcę do wypłaty określonej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

W zakresie **ochrony autorskich praw majątkowych**, jeśli prawa te zostały naruszone, możliwe roszczenia obejmują zarówno żądanie zaniechania naruszenia, wydania uzyskanych korzyści albo zapłaceniu w podwójnej, a w przypadku, gdy naruszenie jest zawinione, potrójnej wysokości stosownego wynagrodzenia z chwili jego dochodzenia. Można również dochodzić odszkodowania na zasadach ogólnych, przewidzianych przez Kodeks cywilny.

W przypadku naruszenia autorskich praw majątkowych ustawa wprowadza też możliwość domagania się, by sprawca ogłosił w prasie (jednokrotnie lub wielokrotnie) oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie, lub by podał do publicznej wiadomości część lub całość orzeczenia sądu wydanego w rozstrzyganej przez sąd sprawie. Zobowiązanie takie wiąże się z dodatkowymi kosztami dla sprawcy, gdyż ogłoszenia tego typu są płatne.

Dodatkowo sprawca zawinionego naruszenia dokonanego w ramach działalności gospodarczej podejmowanej w cudzym albo we własnym imieniu, choćby na cudzy rachunek, może zostać zobowiązany do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej z przeznaczeniem na Fundusz Promocji Twórczości.

Poza majątkową i niemajątkową ochroną praw autorskich (powyżej), ustawa wprowadza również szereg **przepisów karnych**, które chronią prawa twórców. Wśród czynów karalnych wymienić można zarówno wprowadzenie w błąd, co do autorstwa utworu, rozpowszechnianie utworu bez podania nazwiska lub pseudonimu, rozpowszechnianie cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom (zwłaszcza, gdy rozpowszechnienie nastąpiło w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a także w przypadku kwalifikowanej postaci tego czynu, tj. w przypadku, gdy sprawca uczynił sobie z popełnienia takiego przestępstwa stałe źródło dochodu).

Karne jest również działanie polegające na utrwalaniu lub zwielokrotnianiu cudzego utworu bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, w wersji oryginalnej lub w postaci opracowania w celu rozpowszechnienia.

10. Prawa pokrewne

Prawa pokrewne to rodzaj zbywalnych praw własności intelektualnej, które chronią interesy niektórych, innych niż twórcy, osób. Prawa te powstają niezależnie od powstania praw autorskich, jednak często wchodzą z nimi w relację (jeśli np. artysta wykonawca zechce publicznie odśpiewać utwór, to powinien uzyskać stosowne prawo do skorzystania z takiego utworu). W kolejnych przepisach ustawa reguluje takie prawa pokrewne, jak:

- prawa do artystycznych wykonań,
- prawa do fonogramów i wideogramów,
- prawa do nadań programów (radiowych lub telewizyjnych),
- prawa do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych.

Obok wymienionych wyżej praw można mówić również o prawach producentów baz danych, co zostanie omówione w dalszej części tego opracowania.

W przeciwieństwie do praw autorskich prawa pokrewne nie wymagają dla swej ochrony twórczego wkładu, chociaż w przypadku artystycznych wykonań ten element jest istotny, gdyż ustawa stwierdza, że artystycznymi wykonaniami są w szczególności działania aktorów, recytatorów, dyrygentów, instrumentalistów, wokalistów, tancerzy i mimów oraz innych osób w sposób twórczy przyczyniających się do powstania wykonania. W tym jednym przypadku zatem wkład twórczy jest istotny. Jednak ochrona przysługuje niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia takiego wykonania. Nie ma znaczenia wkład twórczy w przypadku ochrony fonogramu, gdyż - z definicji - fonogramem jest „pierwsze utrwalenie warstwy dźwiękowej wykonania utworu albo innych zjawisk akustycznych”. Podobnie jeśli chodzi o wideogramy, a więc o „pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez, niezależnie od tego, czy stanowi ono utwór audiowizualny”.

Z przywołanych definicji widać już, że wraz z rozpowszechnieniem się cyfrowych narzędzi do nagrywania dźwięku (jak np. cyfrowe dyktafony) oraz obrazu (kamery cyfrowe, aparaty fotograficzne z opcją nagrywania, itp.) - pojawia się coraz więcej producentów fonogramów i wideogramów, niezależnie od technicznej jakości rejestrowanych przez nich materiałów. Prawa pokrewne występują obok siebie, dlatego np. niezależnie od prawa artysty wykonawcy pojawia się prawo producenta wideogramu, który takiego artystę nagrał. Artysta wykonawca ma jednak wyłączne prawo do korzystania i rozporządzania swoim artystycznym wykonaniem również w przypadku, gdy ktoś z takiego artystycznego wykonania sporządził niezależny fonogram lub wideogram. Jeśli fonogram lub wideogram zostanie nadany w radiu lub w telewizji - pojawi się prawo do nadań programów.

Uprawnionym z tytułu praw pokrewnych przysługuje prawo do **wynagrodzenia**. Ustawa wprost przewiduje, że prawo takie ma artysta wykonawca, podobnie producent (w przypadku nadawania, reemitowania lub odtwarzania wprowadzonego do obrotu fonogramu lub wideogramu). Warto jednocześnie pamiętać, że wykonywanie praw pokrewnych podlega ograniczeniom wynikającym z przepisów o dozwolonym użytku (zarówno osobistym jak i publicznym).

Podobnie jak prawa autorskie, również prawa pokrewne są ograniczone w czasie. Prawa takie - wskazując jedynie niektóre zasady - wygasają po upływie pięćdziesięciu lat:

- następujących po roku, w którym ustalono artystyczne wykonanie (okres ten może zakłócić publikacja utrwalenia tego wykonania lub jego publiczne odtworzenie),
- następujących po roku, w którym sporządzono fonogram lub wideogram (ten okres może zakłócić fakt opublikowania lub rozpowszechnienia fonogramu lub wideogramu),
- następujących po roku pierwszego nadania programu.

11. Organizacje zbiorowego zarządzania

Wraz z rozwojem Internetu pojawia się coraz więcej możliwości technicznych korzystania z praw autorskich i pokrewnych. Ponieważ twórcy, ale również osoby, którym przysługują prawa pokrewne, nie są w stanie stale dbać o realizowanie przysługujących im praw - system prawa stworzył organizacje zbiorowego zarządzania. Są stowarzyszenia zrzeszające twórców, artystów wykonawców, producentów lub organizacje radiowe i telewizyjne, których statutowym zadaniem jest zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych oraz wykonywanie uprawnień wynikających z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Założenie jest takie, że za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania pobierane są stosowne wynagrodzenia na rzecz twórców i dysponentów praw pokrewnych, co ma pozwolić im na skoncentrowaniu się na swojej podstawowej działalności.

Jeśli dane prawa zostały oddane w zbiorowy zarząd, to - w granicach wykonywanego przez siebie zarządu - organizacja zbiorowego zarządzania nie może, bez ważnych powodów, odmówić zgody na korzystanie z utworów lub artystycznych wykonań. Organizacja taka nie może również bez ważnych powodów odmówić podjęcia zarządzania prawem autorskim lub prawem pokrewnym.

Organizacje mogą dochodzić wynagrodzeń (np. przed sądem), a wysokość tych wynagrodzeń powinna uwzględniać wysokość wpływów osiąganych z korzystania z utworów i artystycznych wykonań, a także charakter i zakres korzystania z tych utworów i artystycznych wykonań. Wcześniej jednak organizacja taka może się domagać udzielenia informacji oraz udostępnienia dokumentów niezbędnych do określenia wysokości dochodzonych przez siebie wynagrodzeń.

Organizacje zbiorowego zarządzania mają różne zakresy działalności, reprezentują różne rodzaje uprawnień, a nawet mogą działać na różnych polach eksploatacji. Z tej racji warto pamiętać, że dla korzystania z dzieł chronionych przez prawo autorskie oraz prawa pokrewne, ich utwaleń (np. fonogramów czy wideogramów), artystycznych wykonań, itp., nie wystarczy często podjęcie współpracy tylko z jedną z organizacji zbiorowego zarządzania. W przypadku np. radia internetowego konieczna może się okazać współpraca zarówno z organizacją chroniącą autorów utworów słowno-muzycznych, artystów wykonawców, organizacją reprezentującą artystów wykonawców utworów muzycznych i słowno-muzycznych, a także z organizacją reprezentującą producentów fonogramów lub wideogramów, z których ktoś chciałby skorzystać. Z racji tego, że każdemu z uprawnionych przysługuje odrębne wynagrodzenie - może okazać się niezbędne podpisanie umów z szeregiem organizacji zbiorowego zarządzania.

Jednocześnie należy pamiętać, że w przypadku niektórych przestępstw określonych w ustawie pokrzywdzonym jest również właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami i jako pokrzywdzony może składać stosowne wnioski o ściganie przestępstw.

